

Вячаслаў Мікалаевіч Смаль

канд. філал. навук, дац., дац. каф. спецыяльных педагагічных дысцыплін
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

Viathaslav Smal

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Special Pedagogical Disciplines
of Brest State A. S. Pushkin University*

e-mail: Smalslawa@mail.ru

ТРАНСФАРМАЦЫЯ МАТЫВУ МАЛЕНЬКІХ ІСТОТ У ДЗІЦЯЧАЙ ЛІТАРАТУРЫ XIX–XX стст.

Артыкул прысвечаны аналізу матыву маленькіх істот у сусветнай літаратуры для дзяцей на прыкладзе творчасці К. Калодзі, Г. Андэрсэна, В. Гаўфа, братоў Грым, Э. Т. А. Гофмана, М. Дэборд-Вальмор, П. Кокса і інш. Даследуецца матыву маленькіх істот (гномаў, фей, карлікаў, лялек) як свядомая арыентацыя пісьменнікаў Новага часу на адлюстраванне ў творах, адрасаваных дзецям, універсальных культурных патэрнаў.

Ключавыя словы: *дзіцячая літаратура, матыву маленькіх істот, міфалагічныя алюзіі, архетып дзіцяці.*

Transformation of the Motif of Small Creatures in Children's Literature of the 19th and 20th Centuries

The article is devoted to the analysis of the motif of small creatures in world literature for children, using the example of the work of K. Colodi, G. Andersen, V. Gauff, the Grimm brothers, E. T. A. Hoffmann, M. Debord-Valmore, P. Cox and others. The motif of small creatures (gnomes, fairies, dwarfs, dolls) is investigated as a conscious orientation of writers of the new era to reflect universal cultural patterns in works addressed to children.

Key words: *children's literature, the motif of small creatures, mythological allusions, the archetype of the child.*

Уводзіны

Шырокае выкарыстанне матыву маленькіх істот (гномаў, фей, карлікаў, лялек і інш.) у літаратуры для дзяцей наблізіла яго да ўніверсальнага культурнага кода, што патрабуе дэталёвага разгляду спецыфікі яго адлюстравання адпаведна дыяхранічнай тэорыі літаратуразнаўства (М. Л. Гаспараў, А. К. Жалкоўскі, В. Я. Халізеў) у розных эпохі. Асабліваю актуальнасць набывае аналіз дзіцячай літаратуры як найбольш маладаследаванага аб'екта літаратуразнаўства.

Мэта артыкула – выявіць трансфармацыю матыву маленькіх істот у дзіцячай літаратуры XIX–XX ст.

Першавытокавыя модусы дыдактызму казкавага жанру

З другой паловы XVI ст. у еўрапейскіх літаратурах мастакі слова пачалі больш актыўна эксперыментаваць, часам нават ненаўмысна, са зместам і формай.

Адметная роля ў станаўленні новага жанру – літаратурнай казкі, – які неўзабаве стаў своеасаблівай візітоўкай дзіцячай літаратуры, належыць Дж. Ф. Страпароле. Ён па-наватарску ўдасканаліў жанр абразка фальклорна-казачнымі сюжэтамі, вобразамі фей і паспяховых дурняў, спецыфічна сінтэзаваў трагічнае і камічнае, акцэнтаваўшы ўвагу найперш на дыдактычнай скіраванасці твораў. Першыя літаратурныя казкі («Дэкамерон» Д. Бакачо, «Пентамерон» Д. Базіле, «Прыемныя ночы» Д. Страпаролы, «Казкі фей» д'Ануа) адрасаваліся выключна дарослай аўдыторыі. Іх архітэктоніка была заснавана на «рамкавай кампазіцыі» з інтэрпаліраванымі ўстаўкамі-навамі, анекдатычным сюжэтам, героетрыгсцерам і ў адпаведнасці з ранейшай традыцыяй, вобразамі фей, кітайскіх лялек, карлікаў, авантурыста маначэлы. Яны былі падобнымі і на махлярскі, і на прэцыёзны раман XVII ст. спалучэннем сюжэтаў, устаўнымі абразкамі, міфалагічнай топікай і сталі альтэрнатывай аб'ёмным раманам.

Запатрабаванасць маленькіх асоб у парадыгме дзіцячай літаратуры абумоўлена тым, што ў вобразах міні-істот прыхаваны «звыштэкставыя сэнсы» (Т. Барт), іманентна ўласцівыя дзецям культурныя і псіхалагічныя коды. Адным з такіх кодаў з'яўлялася гульня як універсальны дэтэрмінатар паводзін чалавека. Гульня пачала пранікаць у літаратурны тэкст і больш рэльефна падкрэсліваць «гуллівасць» вобраза маленькага чалавека. Паказальна, што і дробныя істоты славянскай міфалогіі (шышыгі, бука, шылікун, злыдні, красналюдкі) вызначаліся хуліганскімі паводзінамі, схільнасцю да гарэзлівых гульняў. Важным атрыбутам дзіцячых гульняў спрадвеку была лялька, якая дапамагала змадэліраваць дарослы свет. Матыў ажыўшай лялькі ў літаратуры стаў асабліва папулярным з вынаходніцтвам ў сярэдзіне XVIII ст. механічных лялек Ж. дэ Вакансона і П. Жака-Дро.

У Італіі існавала цэлая традыцыя тэатра масак, у якім цэнтральны персанаж – ажыўшая лялька (Арлекіна, Труфальдіна, Каламбіна, Панталонэ, Пульчынэла). Традыцыі лялькавай камедыі старажытнага Рыма былі пашыраны ў эпоху Сярэднявечча вулічным тэатрам імправізацый дэль артэ, які аб'яднаў казку з фантастыкай, камізмам і сацыяльнай праблематыкай. Такі тэатр быў распаўсюджаны ў кірмашовых імправізацыях па ўсёй Еўропе. Менавіта адсюль і вытокі геніяльнай маралізатарскай казкі К. Калодзі «Прыгоды Пінокія». У гэтым творы вобраз лялькі раскрывае канцэпцыю духоўнага ўзвышэння асобы, якое асацыіруецца з асветай, здольнасцю супрацьстаяць прыгнятальнікам, спачуваць і бескарысна дапамагаць іншым. Пінокія пакутуе (сумуе, непакоіцца, баіцца, плача) ад сваёй лялькавасці, бо лялька – істота паднявольная, кіруемая іншымі. Ён імкнецца самастойна вырашаць свой лёс, стаць чалавекам, дзеля чаго праходзіць шлях маральнага самаўдасканалення, раскаівання і барацьбы са сваімі недахопамі. Выпрабаванне Феі з блакітнымі вачыма засведчыла здольнасць героя да самаахвяравання, за што ён атрымлівае ўзнагароду быць чалавекам і губляе знешнюю лялькавасць. Вобраз галоўнага героя Пінокія імпліцытна мае дачыненне да вобраза-архетыпа сусветнага дрэва і архетыповага матыву незвычайнага паходжання аб'екта,

якія, паводле Я. М. Меляцінскага, «адны з найбольш старажытных» [1, с. 51], а таксама дэтэрмініравана рэпрэзентуе манаміф Дж. Кэмпбэла [2, с. 14], паводле якога герой праходзіць некалькі абавязковых стадый: сепаратыўную (уцёкі), лімінальную (іспыты з новымі знаёмымі), фінальную (перараджэнне і вяртанне дадому). Гуллівасць, гарэзлівасць персанажаў спецыфічных жанраў выхаваўчага, махлярскага, прэцыёзнага раманаў XVI–XVII стст., авантурнасць герояў маралізатарскіх казак для дарослых наступнай эпохі прадвызначлі вектары дыдактызму як літаратурнай казкі, так і ўласна дзіцячай літаратуры XIX ст. з характэрнай ёй скіраванасцю на выхаванне ў дзіцяці эмацыянасі.

Эгацэнтрацыя дыскурса дзіцячай літаратуры

Ідэалогія «свабоды, роўнасці, братэрства» Вялікай французскай рэвалюцыі, тэхналагічны прагрэс, лібералізацыя СМІ ў XIX ст. спрыялі зараджэнню новых каштоўнасцей, антыманархічных ідэй, руху за дэмакратызацыю і лібералізацыю грамадства. Гэтыя працэсы ўплывалі і на развіццё педагагічнай думкі, карэктывалі выхаваўчыя складнікі дзіцячых твораў. У еўрапейскіх літаратурах класіцызм змяняецца новай парадыгмай рамантызму, адбываецца каштоўнаснае пераасэнсаванне погляду на дзіця, а само дзяцінства пачынае ўспрымацца як асобны, самакаштоўны, «залаты» перыяд жыцця чалавека. Ад ранейшага дыдактызму пісьменнікі пачалі схіляцца да псіхалагічнага адлюстравання асобы дзіцяці, культу пачуццяў, паэтызацыі фальклору непадобнага на іншых героя (змагара, дзівака, бунтара, злачынца).

У еўрапейскіх літаратурах адбыўся бум на выкарыстанне маленькіх істот кельцка-скандынаўскай міфалогіі. Гномаў уяўлялі доўгабародымі, малога росту, скрытнымі, валадарамі скарбаў і кавальскага майстэрства, схільнымі дражніцца і рабіць дабро. Папулярнасць вобраза гнома аднавілі браты Грым, якія выдалі каля 600 аўтэнтчных легенд пра гномаў, эльфаў, дамавікоў і карлікаў. У іх казках «Беласнежка і сем гномаў», «Тры лясныя гномы», «Шавец і гномы», «Гном-Ціхагром», «Тры маленькія лесавікі», «Маленькія чалавечкі» гномы аддзячвалі людзям добрым,

спагадлівым, пакрыўджаным і каралі хці-вых, ліслівых, зайздросных.

Рамантыкі XIX ст. плённа наследавалі традыцыі ўсходніх міфаў (японскі рытуал спальвання лялькі, сакральная сінтэзіцкая лялька Даруму і інш.) папулярызавалі вобраз ажыўшай лялькі. Так, персанажы Т. Гофмана Шчаўкунчык («Шчаўкунчык і мышыны кароль») і Алімпія («Пясчаны чалавек») сімвалічна адлюстроўвалі ахвярнасць, падаўленне ў чалавеку асабістага калектыўнай волі. Падобныя праблемы ахвярнасці і духоўнай волі, прыніжэння ўнікальнасці асобы пасрэднымі істотамі – цэнтральныя ў казцы Г. Х. Андэрсэна «Стойкі алавыны салдацік». Лялькі Андэрсэна – знешне ўразлівыя, надзеленыя здольнасцю любіць, не могуць выразіць сваіх эмоцый («З вачэй салдаціка ледзве не пайшлі алавыныя слёзы. Аднак салдату плакаць не належыць, і ён толькі паглядзеў на танцоўшчыцу, а яна – на яго» [3, с. 122]), становяцца прадметам маніпуляцыі ў фіктыўным свеце. У эпоху рамантызму пачынае дамінаваць літаратура фантастычная, гумарыстычная. Сэнсава-эстэтычнай дамінантай твораў для дзяцей становіцца матыў перамогі маленькіх персанажаў над сіламі зла дзякуючы душэўнай чысціні, добраму ўчынку, працавітасці. Такія Дзюймовачка Г. Х. Андэрсэна, Маленькі Мук і Карлік Нос В. Гаўфа, Румпэльштыльцхен, Маленькія чалавечкі і Ціхагром братоў Грым, Жалезныя чалавечкі Л. Кэрала.

Асаблівае месца ў дыскурсе дзіцячай літаратуры займаюць казкі «Лялька-монстр», «Фізіялогія лялек» М. Дэборд-Вальмор. Эпатажныя, інтрыгуючыя назвы яе твораў у меншай ступені прэзентавалі жаклівае і фантастычнасць зместу, а ў большай – былі аўтабіяграфічнымі, пяшчотна-павучальнымі гісторыямі, якія адпавядалі «эгацэнтрычнай» скіраванасці дзіцячых тэкстаў, што знаходзіліся ў пачатку XIX ст. на этапе станаўлення, а кнігі для дзяцей аўтарамі ўспрымаліся найчасцей як інструмент выхавання – «ключавога складніка сістэмы каардынат эпохі Асветніцтва» [4, с. 129].

Казкі М. Дэборд-Вальмор вылучаліся філасофскім падтэкстам, прытчывасцю на фоне навязлівага дыдактызму іншых аўтараў. Цэнтральныя вобразы лялек Дэборд-Вальмор раскрывалі складаныя для дзіцячага разумення тэмы выхавання,

мацярынскай любові і цялеснага пакарання. Яе драўляныя лялькі – жывыя істоты, падобныя да людзей, рухаліся, пераймалі характар сваёй гаспадыні. Лялька Дэборд-Вальмор атрымлівае жыццёвасць і цялеснасць за кошт сілы ўяўлення дзіцяці і здольнасці прымаць удзел у ролевых гульнях. Чалавекалюбства, павага, ціхмянасць ажыўшай лялькі – гэта тыя рысы, якія імкнулася выхаваць пісьменніца ў чытачоў.

У фокусе праблемы маленькіх істот асабліваю цікавасць уяўляюць візуальна-вербальныя апавяданні П. Кокса. Таленавіты канадскі пісьменнік стварыў групу стэрэатыпных вобразаў маленькіх дамавікоў на аснове англа-шатландскіх міфаў і культурных клішэ мяжы XIX і XX стст. Гэта была зразумелая дзецям гульнявая мадэль соцыума (дэндзі, каўбой, бандыт, марак, лекар, жакей, кароль, студэнт і інш.). Маленькія чытачы ўключаліся ў гульні-пошук на ілюстрацыях патрэбнага героя сярод шасці дзесяткаў індывідуалізаваных тыпаў як па адзежы, так і па жэстах, міміцы, паводзінах. Шэдэўральная серыя была шаблоннай, кожны эпизод пачынаўся падобна: браўні выходзілі з цёмнага лесу ноччу і знаходзілі сабе чарговую забаву (даследавалі нейкі прадмет, вучыліся новай гульні, дапамагалі іншым). Браўні мелі прывабна-камічны выгляд (доўгія ногі, вялікія жываты, колавіднае аблічча, выразныя вочы, востраверхія шапкі і туфлі). Без празмернага дыдактызму аўтар выявіў глыбокі пазнавальны і выхаваўчы дыкурс. Браўні энэргічныя, цікаўныя, прадпрымальныя, любілі працаваць, атрымліваць новыя веды і самаўдасканалвацца. Яны мэтанакіравана знаёміліся з новымі тэхналогіямі, карыснымі машынамі і прыборамі (мікраскопам, фотаапаратам). Чытачам прапанавалася пераймаць такія якасці і маральныя каштоўнасці, як калектывізм, вынаходлівасць, філантропія, працавітасць і адвага.

Выданне серыі твораў аб браўні П. Кокса ад першага апавядання «Паездка дамавікоў» да апошняй 25-й кнігі атрымала назву «Эпоха браўні» (1883–1924 гг.) і стала пераломным у адлюстраванні маленькіх істот, адыграла выключную ролю ў канцэптуалізацыі паняцця дзіцінства, вызначыла стратэгію развіцця дзіцячай кнігі праз шматлікія прыклады трансмедыятызацыі (вобраз браўні выкарыстоўваўся

ў друкаваных гульнях-драматызацыях для навучання дзяцей асновам выяўленчай дзейнасці праз выразанне, складванне, склейванне, канструяванне фігурак з часопісаў) і рэкантэкстуалізацыі (апавяданні ў часопісах, газетныя коміксы, кніжныя выданні, спектаклі, музычныя кампазіцыі, песні, аперэты). Па сутнасці, маленькія істоты П. Кокса былі ўведзены ў сучасны кантэкст, вобраз браўні шырока выкарыстоўваўся ў лялькавай індустрыі, рэкламе лекаў і фотапрадукцыі, культавы дызайн распаўсюдзіўся ў паўсядзённых прадметах (на школьных пеналах і лінейках, сувенірах, гральных картах, пазлах, шпалерах, шаліках, насоўках, канцылярыі, бейсбольным адзенні). Калі раней драбнютка героі былі эпизаднымі ў дзіцячай кнізе, то з П. Коксам яны сталі класічнымі, сюжэтаўтваральнымі, павышалі эффект персуазыўнасці дзіцячага тэксту.

Матыў маленькіх істот са старажытных міфаў і фальклору ў XVI ст. пачаў актыўна пранікаць у мастацкую літаратуру. Паступова міні-персанажы (эльфы, гномы, феі, карлікі, лялькі) актыўна асвойваліся ў дзіцячай літаратуры, трансфармуючы традыцыйныя каноны (вобразныя, сюжэткампазіцыйныя, стылістычныя) жанру казкі. Са зменай стаўлення да феномена дзяцінства адбывалася пераасэнсаванне агульнай дыдактычнай стратэгіі дзіцячай літаратуры, дыдактычнай ролі маленькіх істот у кантэксце літаратурных тэкстаў для юнага пакалення.

Трансфармацыя матыву маленькіх істот у рускай літаратуры

У пачатку XIX ст. феі, гномы, эльфы і іншыя дробныя істоты пранікаюць у рускую літаратуру для дзяцей. Значную ролю ў гэтым адыграла скіраванасць рускіх асветніцкіх эліт на французскую культуру, іх дасведчанасць у французскай фейнай казцы. Так, пачынальнік рускай дзіцячай літаратуры У. Ф. Адоеўскі ў казцы «Гарадок у табакерцы» стварыў галерэю алегарычных вобразаў мікраскапічных хлопчыкаў-званочкаў (сацыяльныя нізы), мужчын-малаточкаў (назіральнікі), валіка (землеўласнікі), пружынкі (вышэйшая ўлада). Гарадок Адоеўскага – гэта мікрамадэль грамадства, а сон – мадэль дзіцячага ўспрымання светапарадку. Галоўны герой твора Міша ў сне спачувае прыгнечаным

вінцікам сістэмы і, ігнаруючы наказ бацькі, крапаецца пружынкі. Драматычны фінал, на думку аўтара, павінен быў спрыяць выхаванню «патрэбнай» паслухмянасці маладога пакалення.

Адной з крыніц запазычання матыву «маленькіх чалавечкаў» у рускай літаратуры быў фальклорны жанр былічак з прыгодніцкім сюжэтам, свавольствам і перамогамі галоўнага героя. Такія тэксты падкрэслівалі сваю праўдзівасць і адрасаваліся зазвычай для чытання хлопчыкам. Адной з найбольш удалых спроб парадыравання падобнай былічнай прозы была казка У. Ф. Адоеўскага «Ігоша» пра гарэзлівую бязрукую і бязногую істоту (памерлае нехрышчонае немаўля), якую маглі бачыць толькі дзеці. У гэтым творы пісьменнік творча пераняў і тыповую для еўрапейскіх рамантыкаў скіраванасць да аўтэнтчнага фальклору, і схільнасць да эфекту «мініацюрызацыі» персанажаў.

Цікава падаецца канцэпцыя маленькіх істот і ў казцы А. Пагарэльскага «Чорная курыца, ці Падземныя жыхары». Хлопчык Аляксей выратаваў ад кухаркі курыцу, якая аказалася жыхаром падземнай краіны, населенай людзьмі з паў-аршына. За гэты ўчынак галоўны герой узнагароджваецца незвычайнымі здольнасцямі атрымліваць веды без цяжкай муштры. На думку А. П. Яфрэмава, у гэтай казцы бярэ пачатак тэндэнцыя адлюстравання «бестэрміновага душэўнага руйнавання» герояў пасля здзяйснення імі якога-небудзь непрыстойнага ўчынку, «граха» ў дзіцячай літаратуры XIX ст.» [5, с. 72]. Падобныя мініацюрызацыя персанажаў і лакалізацыя хранатопу забяспечвала прасцейшае разуменне створанага свету сваім адрасатам-дзіцём.

Дзіцячыя творы не толькі адкрываюць чытачам нешта новае, але і паказваюць нерэальнае, што дэфармуе ўяўленні дзіцяці аб магчымасцях чалавека і свету, спрыяе ўдасканаленню іх творчых здольнасцей. Маніфестацыя асаблівага тыпу героя візуальна меншага памеру, які знешне не мяняецца, адкрывае перспектыву дзіцяці разглядаць свае магчымасці перайначваць акаляючы свет.

Бліскучым прыкладам адлюстравання такога героя з'яўляецца апавесць М. Канпаўскай «Пра гномаў і сіротку Марысю». У казцы гномы-красналюдкі, уражаныя

талентам спяваць, працавітасцю, самаавярнасцю Марысі, ратуюць дзяўчыну ад душэўных нягод, выпраўляюць наступствы падману лісіцы і гнома Чудзілы-Мудрылы.

Многія першыя творы расійскай дзіцячай літаратуры другой паловы XIX ст. мелі характар перастварэння, плагіату ці запазычання з нязначнымі зменамі сюжэту. Быў распаўсюджаным феномен камерцыйнай лубочнай літаратуры, калі буйныя творы замежных аўтараў перакладаліся ў скарачаным варыянце і танна рэалізаваліся на кірмашах. На мяжы XIX–XX стст. у Расіі набыў папулярнасць жанр фэйнай казкі – нізкакаснай стылізацыі пад заходне-еўрапейскія рамантычныя абразкі з іх карцінамі ідэальнага жыцця, казкавага свету кветак, матылёў і фей, з узнёслым пафасам, памяншальна-ласкальнымі суфіксамі і літотамі. У такім стылістычным ключы напісаны сентыментальныя казкі «сярэбра нага» стагоддзя «Дзяўчынка з блакітнымі вачыма. Марачкін сон» С. Грыгаровіча-Барскага, «Фейныя казкі» К. Д. Бальмонта, «Ліліпутушка» Л. М. Талстога.

Літаратурнай пародыяй на тэксты П. Кокса з’яўляецца серыя кніг «Хлопчык-з-пальчык, дзяўчынка-з-кіпцік», «Лясныя малюткі: прыгоды і вандроўкі малюсенькіх эльфаў», «Прыгоды Мурзілкі: вандроўкі лясных малютак» Г. Б. Хвольсан, «Мурзілка і яго таварышы», «Новыя задумы Мурзілкі і яго маленькіх сяброў», «Мурзілка і лясныя чалавечкі», «Праказы і свавольствы маленькіх эльфаў» С. Ф. Лібровіча, «Новы дзённік Мурзілкі» А. Мунда.

У галоўнага героя Мурзілкі – не звера і не чалавека, а проста «дзіўнай істоты» – ёсць і візуальныя аналогіі з персанажам П. Кокса (шляпа, адсутнасць

адзення, чамадан, фотакамера). З 1918 г. выданне серыі спынілася, бо феномен аванцюрнага сюжэта перамогі маленькай істоты не мог адпавядаць савецкім ідэалагічным канонам. З 1937 г. серыя пра Мурзілку была адноўлена, а сам персанаж атрымаў новае амплуа: акрамя ранейшай схільнасці да фантазій, ён стаў больш дапытлівым і камічным.

Вобразы малютак, запазычаныя ў П. Кокса, набылі такую папулярнасць, што першы савецкі дзіцячы часопіс атрымаў назву «Мурзілка». Менавіта ў ім працаваў і М. Носаў, які ў «Прыгодах Нязнайкі» цэнгрыраваў шматлікіх персанажаў вакол аднаго галоўнага героя. Гэты абаяльны, гарэзлівы франт і выхваляка, які прысвойвае дасягненні іншых, падобны да свайго прататыпа ў Кокса, Хвольсан, Лібровіча. Каратышы М. Носава спалучылі рысы дзяцей і дарослых: яны непасрэдна, даверлівыя, любяць гульні, пры гэтым яны працуюць, у іх ёсць прафесія.

Заклучэнне

Аўтарскае наватарства Д. Базіле, Д. Страпаролы, д’Ануа ў раскрыцці матыва маленькіх істот было творча ўспрынята і пераасэнсавана рамантыкамі XIX ст. (Г. Х. Андэрсэнам, В. Гаўфам, братамі Грым, Э. Т. А. Гофманам, Л. Кэралам, М. Дэборд-Вальмор), якія падрыхтавалі глебу для творчых знаходак літаратараў XX ст. (камерцыйлізацыя, візуалізацыя, шаблоннасць, шматпраблемнасць, пазнавальна-выхаваўчы падтэкст), якія ў спалучэнні з старажытнымі міфалагічнымі схемамі і новымі літаратурнымі прыёмамі прадвызначылі стыль дзіцячай літаратуры пазнейшых эпох мадэрнізма і постмадэрнізма.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Мелетинский, Е. М. О литературных архетипах / Е. М. Мелетинский. – М. : РГГУ, 1994. – 136 с.
2. Кэмпбелл, Д. Тысячеликий герой = The Hero with thousand faces / Д. Кэмпбелл ; пер. с англ. А. П. Хомик. – М. : Ваклер : Рефл-бук : АСТ, 1997. – 384 с.
3. Андерсен, Х. К. Большая книга лучших сказок Андерсена / Х. К. Андерсен. – М. : Эксмо, 2023. – 208 с.
4. Васильева, Е. Н. «Персидские письма» детям: к истории переводов Ш.-Л. Монтескье в России / Е. Н. Васильева // *Studia Litterarum*. – 2019. – Т. 4, № 2. – С. 128–143.
5. Ефремов, А. П. Эволюция представлений о грехе в детской литературе / А. П. Ефремов // *Детский сборник : ст. по дет. лит. и антропологии детства* / сост.: Е. Кулешов, И. Антипова. – М. : ОГИ, 2003. – С. 373–392.

1. Meletinskii, E. M. O literaturnykh arkhetyпах / E. M. Meletinskii. – M. : RGGU, 1994. – 136 s.
2. Kempbell, D. Tsyachelikii geroi = The Hero with thousand faces / D.Kempbell ; per. s angl. A. P. Khomik. – M. : Vakler : Refl-buk : AST, 1997. – 384 s.
3. Andehrsen, Kh. K. Bol'shaya kniga luchshikh skazok Andersena / Kh. K. Andersen. – M. : Eksmo, 2023. – 208 s.
4. Vasil'eva, E. N. «Persidskie pis'ma» detyam: k istorii perevodov Sh.-L. Montesk'e v Rossii / E. N. Vasil'eva // Studia Litterarum. – 2019. – T. 4, № 2. – S. 128–143.
5. Efremov, A. P. Evolyutsiya predstavlenii o grekhe v detskoj literature / A. P. Efremov // Detskii sbornik : st. po det. lit. i antropologii detstva / sost.: E. Kuleshov, I. Antipova. – M. : OGI, 2003. – S. 373–392.

Рукапіс наступіў у рэдакцыю 03.10.2025